

Fra Rationalismens Tid.

Ved L. Koch.

De her meddelte utrykte skrivelser ere dels samlede i Lolland Falsters bisparkiv (L. F. B. A.), dels i kultusministeriets arkiv (Km. A.). De ere et udtog af samlinger, jeg har gjort for at skrive dette tidsrums kirkehistorie. Som det næsten følger af sig selv, når man bor på landet i en provins, har det været mig umuligt at anstille nogen grundig undersøgelse af det rige historiske materiale, som indeholdes i det danske kancellis papirer og bøger. Hvad jeg har fundet, er kun sporadisk, og meget, der kunde have interesse, måtte jeg på grund af tidens knaphed nøjes med at gennemlæse og gøre udtog af. Kun angående den pietistiske opvækkelse i Vejle amt lykkedes det mig at tilvejebringe en større række aktstykker, der dog ikke har kunnet medtages i den her aftrykte samling. Dog tror jeg ikke at behøve at gøre undskyldning for, hvad jeg meddeler fra denne kilde; ti om det end ikke fortæller noget væsentlig nyt, vil det dog altid bidrage til at kaste et klarere lys over mange personer og forhold.

Noget anderledes forholder det sig med, hvad der skriver sig fra Lolland-Falsters bispearkiv. Til dette har biskop Monrad med stor beredvillighed åbnet mig adgang, og jeg har rigelig benyttet mig deraf. Men det ligger i sagens natur, at her kun kan hentes oplysning om sager

af langt mindre almindelig interesse. De herfra meddelte aktstykker have hovedsagelig stedlig betydning, og de kunne kun vise, hvorledes de tanker, der bevægede tiden, bragtes i udførelse på ét sted, medens de andensteds godt kunne være fremtrådte og have virket på anden måde. Det kulturhistoriske billede, som de således kunne give, må dog vist nok heller ikke agtes ringe, så sandt som kirkehistorien dog væsentlig er menighedens historie. Dertil kommer, at de kunne bidrage til at skildre to så forskellige mænd som biskopperne Tønne Bloch og Boisen. Den første er den gamle tids mand, kirkelig rettroende og en ivrig modstander af Evangelisk salmebog, men tillige stiv og ubevægelig, myndig nedad, men i formen dybest underdanig opad, medens han dog ufortrødent fastholder en afmægtig modstand mod alt det nye, der var ved at bryde frem. — Boisen er derimod helt rationalismens mand. Kristendom, dannelse, kort alt, hvad der er værd at stræbe efter, indbefatter han i ordet oplysning. Kristendommen er kun en side af denne; det er en vildfarelse, der skal bekæmpes, at dåben er nødvendig til salighed osv. Men der er en energi og iver i hans bestræbelser for oplysningen, der ikke kan andet end vække beundring. Han tror på den, fast og urokkelig, derfor arbejder han så utrættelig for den. Skolen staar i hans øjne langt over kirken; men det skal være en kristelig skole, hvor biblen holdes højt i ære, og hvor der kan opdrages fromme og dygtige mennesker. Som hele hans standpunkt er uklart, således er han selv det også, at sige når det ikke er rent praktiske forhold, hvorom der er tale. Men midt i uklaraheden er der varme og en vel sentimental, men dog sand begejstring for kristendommen, som han har opfattet den. Han må, som det i det hele gælder rationalismens ordførere, ikke dømmes efter de bøger, han har skrevet — de du ikke meget — men efter sine gerninger, og dertil ville de her meddelte aktstykker, navnlig om skolevæsenets ordning i hans stift, kunne give et bidrag.

1.

Skrivelse fra biskop over Fyns stift, Tønne Bloch, til kancelliet i anledning af, at dette har begæret hans betænkning om kapellaniet i Stubbekøbing ikke ved vakance kunde nedlægges. D. 6. april 1794. L. F. B. A.

... Efter min under 29. jan. 1792 afgivne allerunderdanigste erklæring om forholdet mellem sognepræsternes og de residerende kapellaners indkomster ethvert sted, hvor de sidste i noget kald under Fyns stift ere allernådigst ansatte, vil det befindes, at samtlige den residerende kapellans indtægter til Stubbekøbing og annexet Maglebrænde beløbe både visse og uvisse ikkun 155 rd. årlig, og endda må kapellanen deraf forskaffe sig bopæl. Følgen er, at det højkongelige kollegium uafsladelig må høre kapellanens suk om befordring til noget bedre. Han tjener langt ringere end nu om stunder de allerfleste studenter, som have husinformation, helst som han selv må befordre sig til annexet. Stubbekøbing sognekald er selv med et af de ringeste købstedkald i Fyns stift, og skønt jeg i berørte min forklaring af 29. jan. 1792 har voteret paa et tillæg af 66 rd. 4 $\frac{1}{2}$, så må jeg lige underdanigst tilstå, at ved sligt forslag var kapellanens usle vilkår ene bevæggrunden, da 420 rd., som blev sognekaldets hele rest, når der skulde afgives årlig 100 sletdaler til kapellaniet, er på købstedgade kun et såre tarveligt levebrød, helst da det går sognepræsten, som det gaar kapellanen, han må selv købe sig bopæl. Efter allernaadigst reskript af 23. december 1740 er aften-sang i købsteden Stubbekøbing forlængst ophævet hele vinteren igennem, og i det sted er det allernaadigst pålagt kordegnen og kristendomsskoleholderen at holde katekisation hver søndag eftermiddag i Stubbekøbing kirke, hvorfor bemeldte kordegn er tillagt allernaadigst de 4 $\frac{1}{2}$ ugentlige kostpenge af byens indvånere, som rector scholæ før den latinske skoles reduktion var for katekisationen tillagt. Sommeren igennem, nemlig fra Påske til Michaelis, og de store højtidsdage har den residerende kapellan hidtil prædiket aften-

sang efter sin hjemkomst fra annexet Maglebrænde. Når aftensangen ganske nedlægges i Stubbekøbing og i dets sted indføres katekisation søndag eftermiddag lige så vel om sommeren som hidtil om vinteren, så er efter min underdanige uforgribelige mening intet til hinder for, at jo Stubbekøbing residerende kapellani ved forefaldende vakance uden tab for menigheden gerne kunde ophøre, og når aftensangstjenesten forvandles til en hensigtsmæssig katekisation, vil samme endog for den opvoksende ungdom kunne blive til ulige væsentligere nytte.

[Biskoppen gjorde dernæst forslag til anvendelse af kapellaniets indtægter, der dels skulde tilfalde præsten, dels kordegnen. Hans forslag blev denne gang ikke taget til følge; ti 1795 kaldtes der en ny kapellan til embedet, og først ved dennes, hr. J. J. Kirchheiners, forflyttelse 1808 gik embedet ind, som det var bestemt ved reskript 30. september 1803.]

2.

Erklæring fra Lolland-Falsters stiftsøvrighed, Juel Wind og T. Bloch om et andragende fra en præsts arvinger. 1794, d. 14 august. L. F. B. A.

Ds. kgl. Maj. vilde allernådigst holde mig, biskop Bloch, til gode, at jeg på allerunderdanigst vedheftede tilbagegående ansøgning fra de tre levende børn og arvinger efter afgangne sognepræst for Stokkemarke menighed i Lolland, præpositus emeritus hr. Chr. Ramus, har med understrøg bemærket adskillige supplikanternes umiddelbare angreb på mig og på det mig af Ds. kgl. Maj. allernådigst anfortroede embedes førelse. Intet kan være mig mere opfaldende, end at tvende fra en moralsk god side bekendte sønner af en nylig bortdød agtværdig fader, med hvem og hvis hus jeg på niende år har levet i et nøje venskab, kunne så aldeles tilsidesætte og forglemme den underdanigste sømmelighed, der bør pryde og følge enhver velopdragen, der drister at nærme sig Ds. kgl. Maj.'s aller-

mildeste trone. Jeg forbigår allerunderdanigst ansøgernes introitus, »i udtryk om den misundelse med hvilken de øvrige stifter må se på Sællands stift«, om »andre stifter, hvilke lykken ikke gav så heldig en talsmand som Sællands biskop«, og ligeledes indlader jeg mig allerunderdanigst ej videre i ansøgningens finale, hvor supplikanterne, en afdød præsts arvinger!!! »anse det nyttigt, at det sællandske reglement for præstegårdene finder sted, indtil en med biskop Balles nidkærhed begavet embedsmand kan forskaffe selve stiftet denne fordel«. Jeg kan så meget mere berolige mig mod dette ufortjente angreb, som jeg allerede under 5 december afvigte år i Ds. kgl. Maj.'s danske kancelli har nedlagt den betænkning, som stiftets efter højstbemeldte kancellis befaling til mig af 13 april a. e. indhentede pluralitas votorum hældede til. Men i allerunderdanigst tillid til Ds. kgl. Maj.'s allermildeste retfærdighed ser jeg mig allerunderdanigst nødsaget til at holde mig nærmere til supplikanternes i de tre første linier på supplikens anden side vovede udtryk om »blind uvillie mod alt nyt« — Hvilket? — »forsætlig genstridighed« — Når? — og »hvor besynderlige bevæggrunde« — Verdslige? eller uredelige? — Med tillidsfuld forvisning tør jeg allerunderdanigst håbe, at Deres kongelige Majestæt mig til nogen fyldestgørelse vil allernådigst anse supplikanternes ubillighed og uanstændighed mod min person og mod mit embede, og min allerunderdanigste betænkning til Ds. kgl. Maj.'s danske kancelli angående dette stifts præstegårdes vedligeholdelse imod forhøjet betaling vil tilfulde kunne straffe supplikanterne for usandhed. Næppe må den eller de supplikanter have en god samvittighed, der ville allerunderdanigst søge at vinde Ds. kgl. Maj.'s nåde ved at ville sværte for tronen den embedsmand, hvis allerunderdanigste erklæring efter pligt og ære skulde nedlægge vidnesbyrd om det rigtige eller urigtige i ansøgningens allerunderdanigste andragende, og vel véd jeg, at det er efter tidernes moderniserede smag at persiflere uden skånsel hver embedsmand, når hans over-

bevisning forhindrer ham fra at lempe sig efter hver enkelt mands enkelte idé. Men jeg har aldrig forestillet mig, at at den ene af supplikanterne¹⁾, der med berømmelse har anlagt sin tid ved universitetet, der på publici bekostning har sét sig om i fremmede lande og selv på denne tid gør sig umage for at komme i besiddelse af et gejstligt embede, kunde tænke lavt nok til enten selv at koncipere eller blindt hen at underskrive et chartequé af det slags, som aller-underdanist vedheftes tilbagegående.

[Ansøgningen går ud på, at hr. Ramus's eftermand, hr. N. Brinch Holst skal betale 500 rd. for præstegården. Men da reglementet for Sællands stift bestemmer, at dette kun skal finde sted, hvor den er fuldkommen vel vedligeholdt, og Stokkemarke præstegård nok er vel vedligeholdt, men dog således at der må anvendes c. 100 rd. på den, foreslår stiftsøvrigheden, at den skal betales med 400 rd.]

3.

Biskop Bloch til samtlige herredsprovster d. 8. oktober 1794. L. F. B. A.

Ansluttede allernådigste forordning af 5 september 1794 angående straf for kvaksalveri m. v. ville Ds. Velærværdighed uopholdelig besørge læst af samtlige prædikestole i det Dem anfortroede herred, hvorhos Ds. Velærværdighed med samtlige Deres herrer brødre tilholdes: a) idelig og ved enhver lejlighed at advare almuen mod den ulejlighed, de pådrage sig, der overlade sig til kvaksalvere, samt at oplyse dem om den skadelige indflydelse, som indeklemt luft i deres boliger, urenlighed i deres klæder m. v. kan have på deres sundhed, især i skorbutiske og veneriske sygdomme. b) Ved hvert års udgang tilstille amtmanden fuldstændig beretning, om der i sognet eller sognene har yttret

¹⁾ Chr. Ramus. Hans rejste udenlands på det Lassonske stipendium 1789—93. Siden dr. phil. og professor, bibliotekar ved det Classenske bibliotek, inspektør ved den kongelige møntsamlng.

sig veneriske, skorbutiske eller andre farlige, især smittomme sygdomme, samt hvilke anstalter derimod ere blevne føjede. Til hvilke hermed følger et eksemplar til hvert sognekald af så vel allerhøjstbemeldte forordning som af forordningen d. 17 april 1782, der til hver mands efterretning og underretning ved sognekaldet henligger.

4.

Om indførelsen af Balles lærebog i Fyns stift. Biskop Bloch til samtlige herredsprovster. D. 23 oktober 1794. L. F. B. A.

Da nu fra indeværende års Mikkelssdag af i allerunderdanigst efterlevelse af Hs. Maj.'s allernådigste befaling skal gøres begyndelse med lærebogens afbetjening i skoler og kirker for menighedernes ungdom, så snart den har lært og fattet dr. M. Luthers liden katekismus, har jeg ikke villet undlade herom at gøre erindring ikke alene for alle kirke- og skolelærere, men endog for samtlige menigheder under det Ds. Velærværdighed anfortroede provsti, på det at ikke alene forældre, som ikke allerede hermed måtte have forsynet sig, kunne nu ufortøvet anskaffe lærebogen for deres skolebørn, men endog at den hele voksne ungdom, som er pligtig at fremstå til den offentlige overhøring, ligeledes straks anskaffer sig bogen, på det at den offentlige overhøring om søndagen kan fra nu af anstilles over lærebogen som over katekismus. Ifald den barmhjertige Gud forunder mig liv og helbred til den fjerde visitats igennem stiftet, som jeg i tilstundende forår ønsker at kunne tiltræde, er det min agt i hver menighed at gå med bogen i hånden på kirkegulvet, da hver især af den fremstående ungdom (endog de, som kun har begyndt at læse i lærebogen) står med bogen i hånden og svarer mig af bogen på de gørende spørgsmål. Ovenstående ville Ds. Velærværdighed besørge lydeligen bekendtgjort af herredets samtlige prædikestole.

5.

Erklæring fra stiftøvrigheden i anledning af en ansøgning fra borgmesteren og eligerede mænd i Nykøbing p. F. om en forandring i lønnen for læreren ved den danske skole. D. 19 novbr. 1797. L. F. B. A.¹⁾.

Den danske offentlige skole for fattige børn i Nykøbing på Falster skylder sin første tilværelse en af Hds. Maj. enkedronning Juliane Marie skænket kapital, 300 rd., der af Hds. kgl. Hh. prinsesse Charlotte med 50 rd. blev forøget, hvilke 350 rd. til et skolehuses indkøb og indretning blev anvendt. Da der i 1775 blev lagt hånd på dette værk, var beredvilligheden til dets fremme hos menige borgerskab og embedsmænd i Nykøbing så virksom, at den godvillige subskription til en læremesters løn beløb sig til 101 rd. 3 $\frac{1}{2}$. Imidlertid fristede denne subskription alle temporære subskriptioners skæbne, at den i en tid af 3^{die} på 4de år var ved dødsfald og andre forandringer betydelig aftagen — et befrygteligt forbud om stiftelsens ganske undergang. Dette bevægede daværende stiftelsens og kirkens inspektører i Nykøbing, hr. provst Wederkinch og borgmester byfoged Allerup under 11 september 1779 at indgå med en allerunderdanigst ansøgning om Ds. kgl. Maj.'s allernådigste konfirmation på følgende punkter, om ikke

a) at de af Nykøbings indvånere til byens danske fattige skole indleverede godvillige gaver, der årlig beløbe 100 rd., måtte stedse udredes af byen efter en af magistraten på sædvanlig måde foranstaltet billig ligning på samtlige indvånere i proportion efter deres grundtakst og næringsbrug, samt at alle nuværende verdslige og geistlige betjente og deres successores i embederne måtte tillige bepligtes til årligen at erlægge, hvad deres formænd have udlovet eller i det mindste $\frac{2}{3}$ deraf.

¹⁾ Nr. 5 og 6 have før været trykte i •Loll.-Falsters Stiftstidende•.

b) at skolehuset tillige måtte være befriet fra alle byens onera af dets grund, og at skolelæreren til en opmuntring måtte lige med andre skoleholdere på landet på bemeldte Falster ved forefaldende vakance blive befordret til degneembede. Efter stiftsøvrighedens derom indhentede allerunderdanigste erklæring af 20 oktober a. e. behagede det Ds. kgl. Maj. ved allernådigst reskript af 24 december 1779 til vore formænd, stiftamtmand v. Krog og afg. biskop hr. Jac. Ramus allernådigst at approbere før ommeldte forslag til den i Nykøbing oprettede danske skoles vedligeholdelse.

Om det efter Nykøbing eligerede mænds allerunderdanigste forslag og borgmester byfoged Brochs allerunderdanigste medholdige erklæring måtte være et tjenligt middel til at opvække iver og vindskibelighed hos den nye lærer ved at beskære ham det halve af tjenestens faste løn? om det måtte være tilrådeligt at gøre skoleholderen afhængig både af forældre og skolebørn, hvilket han blev, så hastig han i steden for stående løn måtte søge sit udkomme ved ugentlige skolepenge? vide vi ikke bedre allerunderdanigst at besvare, end som herredsprovsten, konsistorialråd Pontoppidan, i hans allerunderdanigst vedlagte erklæring ses at have gjort. Og i allerunderdanigst henhold til samme driste vi os i dybeste underdanighed til Ds. Maj.'s allerhøjeste godtbefindende at indstille, »om nogen forandring i allernådigst reskript for Nykøbing danske fattige skole af 24 decbr. 1779 på de af byens eligerede mænd og dens borgmester anbragte grunde kunde være tilrådelig«.

6.

Forestilling til kancelliet fra stiftsøvrigheden, biskop Boisen og Cederfeld de Simonsen. D. 1 februar 1806. L. F. B. A.

Det danske skolevæsen i Nykøbing er i yderste forfald. I en by, hvor der er henimod 200 skolepligtige børn, er skolestuen neppe rummelig nok for 50 børn. Desuden er skolehuset næsten faldefærdigt. Ingen skolelærer kan under

disse omstændigheder undervise med glæde, og børnene undervises på deres sundheds bekostning, når et betydeligt antal sammenpakkes i et snevert rum. Alligevel anse vi skolevæsenet i købstadskolerne at være af megen vigtighed. Borgerheld og vore forfaldne byers moralske og fysiske opsving beror meget herpå. Vi give os derfor den allerærbødigste frihed med hensyn til Nykøbing at indstille til det høje kollegium følgende forslag:

Det gamle skolehus, ubrugbart både for lærere og børn, sælges. Et nyt købes, som måtte være passende til to skolestuer, til bopæl for to skolelærere og til en industriskole, som måtte forenes med undervisningen.

Da hospitalets indkomster i de senere år ved adskillige indretninger ere stegne betydeligt, og der er udsigt til, at de endnu ville stige højere, så vover vi allerærbødigst at indstille, om det måtte os tillades at anvende af dets midler til et nyt og rummeligt skolehuses indretning 1500 rd. under følgende vilkår:

1) Hvad det gamle skolehus ved offentlig auktion måtte indbringe, anvendes, så vidt det kunde tilstrække, til at istandsætte og indrette den nye bygning.

2) Den af hospitalets midler lånte kapital, for hvilken den købte gård var pant, måtte være rentefri, indtil den nu i byen værende klokke enten afgik ved anden befordring eller døde. Ved hans afgang skulde hans embede tilligemed sammes indkomster overgå til den danske skole.

3) Af klokkerens indkomst skulde da den af hospitalets midler lånte kapital tilbagebetales med 6 pct. årlig.

4) De fra købet af og indtil klokkerens afgang påløbne renter måtte eftergives og ikke falde den danske skole i Nykøbing til last.

Vi indstille dette allerærbødigste forslag til det høje kollegiums gunstigste overvejelse og tvivle ingenlunde på, at det vil finde dets høje bifald, da vi tro på denne måde at kunne gøre et betydeligt skridt til at oplive denne bys sunkne kultur og velstand.

7.

Bisk. T. Bloch til kancelliet. D. 20 juni 1801. Denne og de to følgende skrivelser omhandle den evangeliske salmebogs indførelse i Horbelev og Falkerslev menigheder på Falster.

Efterskrevne på indeværende visitats indtrufne omstændigheder anlediger mig til min allerunderdanigste efterretning herved at udbede mig det kongelige danske kancellis resolution:

»Om det i medhold af Hs. kgl. Maj.'s allernådigste resolution ved det kongelige danske kancelli under 8 novbr. e. a.¹⁾ til mig ergangne resolution kan være en præst tilladt at påtvinge menigheden tvært imod dens udtrykkelige forlangende og ønske den nye evangelisk kristelige salmebog ved den offentlige gudstjeneste«.

Anledning til denne min underdanigste forespørgsel er følgende: Da jeg d. 11 hujus sjette gang visiterede Horbelev og Falkerslev menigheder på Falster i Horbelev kirke, og jeg efter ungdommens fuldendte overhøring havde som sædvanligt tilspurgt menighedens begge præster, sognepræst hr. Hans Peter Koch og den residerende kapellan, hans søn, hr. H. C. E. Koch, om de havde noget at klage, hvortil begge lydeligen svarede: Nej; samt derpå gjort samme spørgsmål til menighederne, hørtes af mangfoldige munde på en gang det lydelige svar: Jo! vi bede at forskånes for den nye salmebog i kirken og at turde beholde den gamle. Da jeg derpå svarede, at af prædikestolen vilde efter min foranstaltning være oplæst for menigheden det kongelige danske kancellis promemoria,

¹⁾ Da salmebogen omtrent var indført i Sællands stift, pålagdes det samtlige biskopper at lade bekendtgøre i kirkerne, at hvor menigheder og præster kunde enes derom, kunde den indføres uden ansgning. Ny kirkehist. saml. VI, 623.

hvorefter hans kgl. Maj. allernådigst havde tilladt menighederne at bruge den omspørgende salmebog ved den offentlige gudstjeneste, ligesom også min påtegnede anvisning, at menighedens og præstens forenede frie valg vilde herved være det bestemte, og at menighederne følgelig ikke herudi imod deres ønske kunde påtvinges noget. I det samme hører jeg bag ved mig en stemme to gange sigende: må jeg tale? og da jeg vender mig om, ser jeg for mig den residerende kapellan fremstående i korsdøren og sigende tredje gang: må jeg tale? Sognepræsten sad imidlertid rolig i sin stol. Da jeg derpå gav kapellanen den forlangte tilladelse, begyndte han med den hæftigste pathos at deklamere over den ulejlighed, hans fader havde havt med at forskrive for en del af sognemændene det forlangte antal eksemplarer af salmebogen, dels og med at bevirke hos det Classenske fideikommis som lodsejer en del eksemplarer gratis skænkede, så at der nu fandtes hen ved 250 eksemplarer i menighederne, hvorefter hans fader og han havde foranstaltet salmebogens indførelse i begge kirker ved den offentlige gudstjeneste, og sluttede derpå sin tale med den lydelige erklæring, at han ikke uden kancelliets udtrykkelige ordre fraveg denne begyndte foranstaltning.

Da kapellanen således havde ved offentlig tilsidesættelse af sin foresatte biskop skudt sig ind under det kongelige danske kancelli, var for mig intet andet tilbage end at tie, hvorpå jeg som sædvanlig sluttede forretningen med bøn og velsignelse. Førend jeg forlod præstegården, fik jeg lejlighed til at tale kapellanen i enerum, forsikrede ham, at den utrættede flid, hvormed han arbejdede så vel på ungdommens undervisning som på kundskabers udbredelse i menigheden var mig ikke ubekendt og lige så lidt af mig miskendt; men jeg kunde ikke undlade at minde ham på den klogskab og sagtnodighed, hvis afsavn aldeles måtte fordærve ham al den fremgang, hans iver

attråede¹⁾. Al ting ved kærlig overtalelse samt ved at give menighederne tid og stunder til at kunne efterhånden indse det rigtige og desto villigere at underkaste sig hans bestræbelser. Og hvad salmebogen angår, da siden han så offentlig havde mig forbi appelleret til det kongelig danske kancelli, vilde jeg i al stilhed forvente hans tagende measures.

Mit forsæt var og ubrødeligen at bevare denne tavshed, hvis ikke nye omstændigheder var siden indløbne, der gør nærværende min underdanigste beretning uundgåelig. Da jeg nemlig d. 7de gik af Nykøbing kirke, hvor jeg sjette gang havde overhørt ungdommen for Nykøbing og Systofte menigheder på Falster, mødte to deputerede sognemænd fra ovennævnte Horbelev og Falkerslev og overleverede mig den memorial fra begge forenede menigheder, hvilken jeg giver mig den frihed underdanigst ansluttet at vedlægge, hvoraf det kongelige danske kancelli behageligen vil fornemme, at menighederne efter min seneste visitats ere blevne fremdeles tvungne til den nye salmebog, den de dog så hjærteligen ønskede at forskånes for i kirken, hvorefter jeg underkaster så vel sagen selv som og mit derved udviste forhold det kongelige danske kancellis behagelige resolution.

8.

Biskop Bloch til kancelliet d. 12 avg. 1801. L. F. B. A.

Med samme post d. 9 hujus om aftenen, da jeg modtog det kongelige danske kancellis befaling af 8de om at »indhente den residerende kapellans til Horbelev og Falkerslev p. F. hr. H. C. E. Kochs erklæring, hvad han måtte have at anføre til forsvar for sin i sagen angående den nye salmebogs indførelse brugte fremgangsmåde«, blev mig tillige indhændet en skrivelse fra sognepræsten til be-

¹⁾ Lakunen består i nogle i den bevarede afskrift aldeles forskrevne latinske ord. Måske skulde der stå: »Aldrig noget per impetum«.

meldte Horbelev og Falkerslev, hr. H. P. Koch af 4 hujus, hvilken skrivelse jeg herved giver mig den ære at vedlægge i den underdanigste formening, at denne vil i sagen selv give al fornøden oplysning, så meget mere, som dels sognepræsten selv herudinden vedkender sig den begyndte og endnu, uagtet menighedernes endog til forargelse ytrende vægning, fortsættende foranstaltning, da desuden den residerende kapellan ikke uden sognepræstens minde kan foretage sig noget, ifølge allernådigste reskript af 26 august 1754, dels og sognepræsten herudinden siges at påstå kongelig resolution, da kapellanen d. 11 pass. i Horbelev kirke (efter min underdanigste indberetning af 20 ejusd.) kun påstod kancelliets resolution.

Jeg afventer nu allerunderdanigst det kongelig danske kancellis nærmere resolution.

9.

Det danske kancelli til biskop T. Bloch. D. 7 novbr. 1801. Km. A.

Deres højærværdighed har i skrivelse af 18 julii d. a.¹⁾ indberettet, at der ved Deres visitats i Horbelev og Falkerslev menigheder på Falster, da De efter ungdommens fuldendte overhørelse som sædvanlig spurgte menigheden, om den måtte havde noget at klage, blev af adskillige ytret det ønske at blive forskånet for den nye salmebog og at måtte beholde den gamle med videre, hvorhos Deres højærværdighed lod medfølge en skrivelse til Dem fra 13 af sognenes beboere, hvori De havde gentaget denne begæring.

Derefter har Ds. højærværdighed under 12 august d. a. indsendt en skrivelse til Dem fra sognepræsten for de nævnte menigheder, hr. H. P. Koch, med ytrende, at denne vilde i sagen selv give al fornøden oplysning.

¹⁾ Her kan dog næppe være ment andet end den ovenfor meddelte skr. af 20 juni, der i ethvert tilfælde er den første i denne sag.

I denne skrivelse meldte sognepræsten, at ifølge Hs. maj.'s tilkendegivne allernådigste villie, var efter hans forslag med menighedernes samtykke indkøbt henimod 300 nye salmebøger og disse indførte ved den offentlige gudstjeneste fra den første søndag i fasten, ved hvilken lejlighed godsejerne og andre uddelte henimod 100 exemplarer til de fattige uden betaling.

Videre ytrede sognepræsten, at han som lærer da nød den glæde, at menighederne med al tilsyneladende andagt sang disse skønne salmer, og som undersåt kunde fryde sig ved, at regeringens ønsker om, at den nye salmebog frivilligen blev indført, allerede der var begyndt at gå i opfyldelse, men at nogle af menigheden, især af dem, som selv havde anmodet præsten om at anskaffe de nye salmebøger, begyndte få dage før Deres højærværdigheds ankomst til visitats at ytre misfornøjelse med disse nye salmebøger, fordi de ingen andre steder på Falster vare indførte, og at menigheden, da Ds. højærværdighed ikke efter præstens mundtlige forestilling vilde lade Dem bevæge til selv på visitationsdagen at bruge salmer af den nye salmebog, men derimod lod bruge den ældre, Kingos, derefter var bleven så oprørt, at der siden den tid hver søndag har hersket den største uorden i kirken, efterdi de misfornøjede beråbe dem på, at biskoppen selv brugte de gamle salmebøger, og han dog nok måtte vide, hvilke de bedste ere. Til slutning anholdt bemeldte hr. Koch om, at den hele sag måtte forestilles Hs. maj., da hvad enten den kongelige resolution måtte befale de nye salmebøgers brug eller afskaffelse der i menighederne, al uorden dog derved vilde hæves. — Kancelliet har allerede underdanigst foredraget Hs. maj. denne sag, og allerhøjstamme har derpå under 30 f. m. allernådigst resolveret således:

1) Vi ville, at det skal have sit forblivende ved den nye evangelisk kristelige salmebogs brug i Horbelev og Falkerslev menigheder.

2) Vi ville, at kancelliet tilkendegiver biskoppen over Fyns stift, at vi misbillige hans forhold i denne sag og havde ventet af ham, at han i stedet for at lægge hindringer i vejen for den nye salmebogs indførelse i en menighed, som for største delen allerede havde antaget den, vilde med nidkærhed have søgt troligen at fremme dette middel til sand religiøsitetens forfremmelse.

Denne Hs. maj.'s allerhøjeste resolution skulde man herved tjenstlig meddele Deres højærværdighed til efterretning og fornøden bekendtgørelse for vedkommende, for så vidt den første part betræffer.

10.

Det danske kancelli til missionskollegiet 1802 d. 2 jan., om missionskassens bidrag til skolevæsenet. Km. A.

Efter at kancelliet ved det kongelige missionskollegiums skrivelse af 19 oktober sidstleden var underrettet om, at bemeldte kollegium vilde foranstalte, at de skolelærerseminariet i Tønsberg for årene 1799, 1800, 1801 ifølge allerhøjeste resolution af 6 januar 1797 tilkommende 600 rd. årlig, i alt 1800 rd., skulde til afvigte 11 december termin, samt herefter 600 rd. årlig indtil ordre, blive anviste til stiftamtmanden og biskoppen over Agershus stift mod deres kvittering, er dette stifts øvrighed under 7 november f. å. tilmeldt sådant.

Kristianssands og Bergens stiftsøvrighed er ligeledes under s. d. meddelt efterretning om velbemelte missionskollegii tilbud, når afvigte december termin er udløbet, at ville anvise Kristianssand stift 1200 og Bergens stift 1500 rd. til skolevæsenets forbedring på landet i disse stifter, dog at der i disse summer bliver at likvidere 202 rd. for hvert af disse stifter, som er missionskontingenten for året 1800, der burde have været indsendte til missionskassen først i foråret, og for eftertiden må indsendes i bestemt tid til nødvendige udgifters bestridelse. Fremdeles blev stiftamtmanden og biskoppen over Trondhjems stift i overens-

stemmelse med anførte det kongelige missionsselskabs skrivelse tilkendegivet, at de 1000 rd., som ved kongelig resolution af 2 november 1794 årlig i tre år skulde udbetales af seminarii Laponici midler til skolevæsenets forbedring i Trondhjem stift, indtil videre blive tilstået samme, så længe som seminarium Laponicum i Trondhjem kan undvære denne summa af dets renter uden noget afsavn for missionskassen og så længe denne ej behøver dem til kirkerne, præsterne eller missionsskolelærernes løns forbedring, egne skolehuse m. v., i hvilke tilfælde der vilde blive standset med disse 1000 rds. udbetaling til skolevæsenets forbedring i Trondhjem stift.

11.

Biskop T. Bloch til kancelliet. D. 31 marts 1803. Betænkning i anledning af den påtænkte nedlæggelse af de residerende kapellanier, som fandt sted ved reskr. af 30 septbr. 1803. L. F. B. A.

Med ansluttede fortegnelse ønsker jeg underdanigst at have nogenlunde kunnet svare til det kongelig danske kancellis forventelse, beder mig derhos holdt i nåde til gode, at jeg fordrister mig til det høje kollegii befindende underdanigst at vedlægge følgende uforgribelige betænkninger.

1) At indskrænke eller formindske antallet af de i Guds kirke ansatte lærere forekommer mig en samvittighedssag. Den profetiske ånd hos David besynger salme 68, 12 som en herlighed for Guds kirke under den nye nådepagt den store hær, der bebuder. Den taler, som herren giver apostlene, ses og alle vegne, hvor kristendommen havde fået indgang, at sørge for, at menighederne bleve forsynede med et fornødent antal lærere, hvilket endog blev udvidet, eftersom menighedernes nødtørft udfordrede.

2) Menighederne, der selv bidrage til at lønne de dem af kirkens fosterfader forundende lærere, og derhos med deres tiltro nytte forskellige lærere, forskellige indsigter

og gaver, formenes underdanigst ikke uberettigede til at afgive deres stemmer i nærværende tilfælde.

3) Den forehavende reduktion ses at intendere »skoleholdernes kår forbedrede«, og hvo vil ikke glæde sig til hvert et skridt, hvorved disses kår blive ikke aleneste tålelige, men endog blide. Ikke desto mindre er den tanke dog sørgelig, især i et så velsignet land som vort Danmark, at én priselig indretning ikke skulde kunne bevirkes uden på ruinerne af en anden ligeså priselig. Af ædelt tænkende og sande skolepatroner tæller vi allerede Gud ske tak ikke så få; men kirkepatroner og godsejere burde som kristeligt tænkende alle bidrage, ja samtlige sognemænd og fortrinsvis de, der ikke have skolepligtige børn, burde tage hånd i med, ja præst, provst og biskop vilde ikke stå tilbage med deres andel.

4) Det kongelige danske kancelli, som ideligen overhænges af en mængde supplicerende kandidater, berøver ved denne intenderede reduktion sig selv så mangan en lejlighed til at befordre efter de forskellige karakterer, ikke at tale om de private kirkeejeres mulige påstand på kaldsrettighed. Følgen derhos vilde blive, at de sognepræster, der nu med glæde stemme for at blive en medbroder løs, ville, når de begynde at føle byrden af embedsarbejder og at savne hidtil havde bistand, efterhånden indkomme med ansøgning om personel kapellan, som præsterne ifølge anordningerne selv gøre forslag på.

12.

Biskop Boisen ved hans embedstiltrædelse til samtlige provster i Lollands-Falsters stift. D. 29 august 1805. L. F. B. A.

Jeg holder det for min pligt at meddele Ds. velærværdighed, at jeg ved højtideligheden den 18 august er indviet til at være biskop i Lolland og Falster. Af Hs. kgl. maj. har jeg fået allernådigst tilladelse til vedblivende at bo i Vesterborg og derfra at expedere de biskoppelige forret-

ninger. Deres velærværdighed ville altsaa behage fra nu af at adressere Deres breve til mig à Vesterborg pr. Maribo & Stokkemærke.

Jeg nærmer mig til Dem med desto større tillid, da jeg er fuldkommen overbevist, at De vil sammenvirke med mig for at nå det store mål, hvortil vi af Gud ere kaldede. Ingen af os vil nogensinde glemme, at vort kald blev at udbrede kristelig oplysning, derved at danne den fremvoksende ungdom til dydig slægt og at gøre vor gudsdyrkelse blid, lærerig og opbyggelig for alle.

Oplysningens gode sag vil hos Dem ikke behøve min anbefaling. Deres overbevisning om, at oplysning, vel ordnet, er det eneste middel, hvorved almenvel kan for hele fremtiden sikres, vil for længe siden have forkyndt for Dem Deres pligter. Tillidsfuld og stolende på Deres venskab og den gode sag træder jeg frem iblandt Dem. De vil komme mig til hjælp med Deres erfaring, De vil trøste mig med Deres venskab. De vil gøre min stilling behagelig og misundelsesværdig ved i enhver kreds at vise mig frugterne af Deres heldige bestræbelser. De vil værdige mig hele Deres fortrolighed, og vi vil alle som én mand forene os, at vore skoler alle vegne må vorde oplysningen venlige boliger, og at enhver gejstlig mand må vorde agtet og elsket af folket som dets ven, lærer og velgører.

Ethvert ønske, enhver plan, ethvert arbejde, som grundet på erfaring og menneskekundskab sigter til at tænde gavnligt lys i kirker og skoler, skal være mig i højeste grad kært og velkomment.

Med vennehjærte vil jeg gå den ædle, som med kristeligt sind tænker og arbejder for sine medmennesker, imøde, og vi slutte med hinanden en pagt, som velsignet af himlen skal bære frugt også da, når vi for længe siden slumre i vore grave.

13.

Biskop Boisen til pastor A. V. Glahn ved hans forflyttelse fra Majbølle til Tårs. D. 19. septbr. 1805. Om konfirmationsundervisningen. L. F. B. A.

. . . . Angående konfirmationsbørnene har jeg kun dette at erindre: De vil nok uden tvivl nødes til at indskrænke Dem især til læsning og religionsundervisning; men også her vil De kunne virke med held. Mine vink ere følgende:

1) De begynder med fortællinger, hvori den lærdom, De vil foredrage, er indklædt. De udarbejder selv sådanne fortællinger øste af det daglige liv, eller og de benytter til denne lejlighed Snellers Moral in Beyspielen, eller også Wagner, begge fortræffelige bøger.

2) De gøre den fortællende måde højtidelig ved bøn og sang.

3) De lade børnene lære sprogene i lærebogen udenad og indklæde religionens paragrafer i vers tagne af den nye salmebog, som de ligeledes lære udenad.

4) De katekisere ikke strax, De foredrage først lærdommen, og derpå repeterer den kateketisk.

5) Tilstrækkelig tålmodighed, nøje venskabsfuld forbindelse med forældrene anbefaler jeg Dem af mit hele hjerte og med min inderligste deltagelse skal jeg følge Dem i alle Deres bestræbelser. Ingen hindringer maa skrække Dem, men med agtelse for den selv sunkne menneskehed, med tillid til Gud og menneskekundskab må De gå dem i møde.

Jeg skrev til Dem sidst angående skoleplanen for Guldborgland. Med længsel ser jeg svaret i møde. Uden konfirmeret plan kan intet af varighed udrettes.

14.

Stiftøvrigheden for Lolland-Falster, amtmænd Morgenstjerne og bisk. Boisen, til direktionen for universitetet og de lærde skoler. D. 6 febr. 1806. — Om at

den latinskole, stiftet skal beholde, bør være i Nykøbing-L. F. B. A.

Det lærde skolevæsen her i stiftet er som bekendt i yderste forfald. Vi forene med landets forældre vort inderlige ønske, at det snart måtte i overensstemmelse med den høje direktionens vise grundsætninger modtage den forbedring, som det så højlig behøver, og vi anse det for vor pligt at ytre for samme deres og vor længsel efter dets reform. Den høje direktion ville gunstigt tillade, at vi i denne anledning fremsætte følgende tanker:

1) Af den befalede skematiske indberetning udsendt d. 4 december 1804 vil direktionen nogenlunde have erfaret skolernes økonomiske tilstand. Fuldstændigere oplysninger ville næppe kunne fås, før end professor Boye¹⁾ aflægger sit skoleregnskab for 1804, som ifølge direktionens tilladelse af 13 f. m. endnu ikke er indsendt. Imidlertid kan dog af den skematiske indberetning ses, at fondet, som er henlagt til begge skoler, vil være aldeles tilstrækkeligt til én skoles organisation, så snart de nuværende forenes.

2) Lolland-Falsters stift behøver kun én skole. Efter at vi nøje og på stedet have undersøgt tingene, er resultatet blevet dette, at skolen rettest burde være i Nykøbing. Vel ligger Maribo midt i landet. Men byen er så liden, at den næppe vil kunne modtage eleverne, dersom deres antal blev stort. Der måtte altså i tilfælde, at skolen her skulle anlægges, bygges så meget, at lærere og disciple kunde bo sammen. Denne bygning vilde koste for meget, og sent vilde da den for landet nødvendige indretning kunne tage sin begyndelse. Desuden vilde det vel ikke være så overensstemmende med fundatorens villie at

¹⁾ Johannes Boye, den bekendte forfatter af »Statens ven«, hvis første del i 1792 havde vakt stor opsigt. Hans regnskaber synes aldrig at være komne i orden, og hans skole var omtrent gået i stå af mangel å disciple. Dog blev han ved skolevæsenets omorganisation forflyttet som rektor til Fredericia (1806–11).

flytte legaterne bort fra det sted, til hvilket de nærmest ere legerede. Derimod er Nykøbing temmelig folkerig. Dens beliggenhed er behagelig og sund. Her kunde eleverne komme til at bo i byen uden alt for stor bekostning. Her er allerede en grundmuret bygning. Den i den skematiske indberetning nr. 2 indsendte tegning over skolebygningen, så vel hvorledes den nu er, som og hvorledes den i fremtiden kan vorde, samt overslaget, hvor meget det vilde koste, give oplysning om, at forbedret indretning her kunde føjes uden alt for stor bekostning. Vi ere af den underdanigste formening, at når Nakskov skolebygning blev solgt, det indkomne vilde være tilstrækkeligt til at indrette Nykøbing skole i overensstemmelse med den høje direktions plan. Da stiftet ikke er stort, ville de længst fraværende ikke have over 6 mile til Nykøbing.

3) Nykøbings skoleungdom er talrigere end Nakskovs. Men undervisningsmetoden er aldeles mekanisk og kan ikke være anderledes, da den gamle mag. Bastholm, skønt stedse flittig og samvittighedsfuld, ikke synes at have holdt skridt med tiderne. — Nakskov skole er næsten ikke mere til. Her var 5 elever og 3 lærere. Prof. Boye synes ikke at have lyst til at vedblive skoleundervisningsfaget, og vi vide ikke, om han med sine gode kundskaber forener den stadige interesse for samme, som bør karakterisere den lærer, under hvis opsyn og vejledning de øvrige medarbejdere stå. — Direktionens iver for menneskeheld og for de tilkommende religionslæreres praktiske oplysning er os borgen for, at dette stifts lærde skole får en rektor, som med grundige kundskaber forener smag, hvis gavnelyst er bygget på religiøsitet, og som kroner sin virksomhed med følgeværdigt eksempel. — De tvende adjunkter ved Nakskov skole turde nok næppe være skikkede til skoleundervisningen. — Rektoren ved Nykøbing skole, hr. mag. Bastholm, er gammel og vil næppe kunne gå ind i den nye undervisningsmetode. Han turde måske ikke være uvillig til at afgå med passende pension. Her ere to adjunkter, hr. Lund og hr. Balslev,

som uden tvivl kunde fortjene direktionens opmærksomhed. De ere sædelige og flittige unge mænd, og vi tvivle ikke på, at de under en forstandig rektors vejledning vilde opfylde direktionens ønske.

4) Da vi tro, at den danske skole burde stå i nøje forbindelse med den lærde, og at begge burde samvirke til ét mål, så er vor underdanigste mening denne, at den første undervisning i skrivning, regning, de almene nyttige kundskaber og det tydske sprog burde gives i hin, og at de børn, som fandtes skikkede til studering, gik fra samme over i den sidste. Rektoren for den lærde skole måtte til den ende stedse have sæde i stedets kommission for den danske skole for desto bedre at kunne lære at kende sin tilkommende elevs duelighed. Vi udarbejde i den hensigt en skoleplan for den danske skole i Nykøbing, hvoraf vi vil give os den frihed at tilstille den høje direktion en afskrift.

5) Vi kan ved denne lejlighed ikke tilbageholde et underdanigt ønske. Degneafgiften til det lærde skolevæsen synes os upassende. Det er påfaldende, at en kirkesanger og skolelærer på landet, som ikke har over 100 eller 150 rd. om året, skal pensere til en ikke trængende anstalt 10 til 20 rd. årlig. Denne afgift indkræves med møje, betales i det mindste nu med misfornøjelse, og vil med hensyn til de danske skolelæreres trange kår være en usikker indkomst for de lærde skoler. Turde der ikke være håb, at det lærde skolevæsen kunde af det allernådigst oprettede seminariefond refunderes?

Vi anbefale vort skolevæsens sag til den høje direktion. Ikke kan, ikke bør vi udførlig foreslå, hvorledes skoleundervisningen burde være indrettet. Direktionens dybe indsigter i undervisningsfaget vil her ordne det hele. Vi have vovet i dybeste ærbødighed at indstille disse vore tanker for at finde lejlighed at tolke for direktionen landets og vores sorg over skolernes slette tilstand og vor fælles længsel efter deres reform.

16.

Biskop Boisens indberetning om skolevæsenets tilstand, som han har forefundet den ved sin visitats 1806. D. 12 marts 1807. L. F. B. B.

[Indberetningen begynder med en bedømmelse af de prædikener, han har hørt. For så vidt der udsættes noget på dem, er det gerne, at de savne speciel anvendelighed, ikke ere rørende, ikke gå til hjærtet, ere uden praktisk anvendelse og indskrænkede til dogmatiske synspunkter. Ved den her omtaltet visitats have alle præster prædikeret og katekiseret. Ved de senere blev der kun prædikeret, når visitatsen holdtes på en søndag, ellers blev der blot katekiseret.]

Det høie kollegium ville nådigst tillade, at jeg til denne min indberetning føjer følgende anmærkninger:

Da der ingensteds i kirken uagtet min desangående gjorde forespørgsel fandt klage sted, så har jeg ikke i hver rubrik villet anføre dette. Hvor den nye salmebog endnu ikke var indført, opfordrede jeg menighederne dertil. Alle vegne blev det vedtaget, at den til en vis tid skulde indføres. Jeg fandt ingensteds modstand. Den er nu næsten alle vegne indført, hvor jeg i sommer har visiteret.

De væsentlige mangler ved undervisningsvæsenet, som jeg på min visitats har opdaget, ere følgende:

- 1) Slet og ustadig skolegang.
- 2) Mangel på passende lærebøger. Næsten ingensteds forefandtes andre bøger end katekismus og lærebog.
- 3) Mangel på skrivematerialier.
- 4) Skolebygningen såre indskrænket og skolestuen uskikket til at rumme, om også alle børn, hvilket ikke sker, didsendtes (sic!).
- 5) Skolelærerens løn for ringe i forhold til tidernes kostbarhed, til at de kunne arbejde med lyst og utrættet flid. Da imidlertid disse her anførte mangler vil ved det

allernådigste reskript for skolerne¹⁾ vorde tid efter anden hævede, så tør man i disse henseender se en glædelig fremtid imøde.

6) Den voksne ungdom læste næsten alle vegne slet i bog; det kommer deraf, at der ingen synderlig læselyst er hos almuen, eftersom den ikke ejer nogle bøger, der ere interessante for den, dels også deraf, fordi man ikke har troet det nødvendigt at holde den voksne ungdom i de kirkelige katekisationer til at vise prøver på sin færdighed i indenadlæsning. Straks ved min hjemkomst fra visitatsen udstedte jeg derfor et cirkulære, hvori jeg opfordrede præsterne til, også i kirkerne, at drive paa læsning i bog og at bruge især den nye salmebog som læsebog, dels fordi denne har almindelig interesse for alle, både gamle og unge, dels også fordi jeg fandt det nødvendigt, at denne bog gjordes ved forklaring forståelig for alle. Jeg opfordrede dem til at gøre boglæsning til en særdeles vigtig forretning ved skriftemålet. Disse øvelser ere fra den tid anvendte, og jeg har fra flere steder efterretning om, at de have havt særdeles gode virkninger, fordi læsning i bog nu har fået som gudstjenstlig handling mere religiøs anseelse. I mit cirkulære yttrede jeg tillige det ønske, at passende læsebiblioteker måtte oprettes. På flere steder er de allerede i gang, og almuen læser nu gerne, dels fordi læsning er gjort dem vigtig, dels fordi de kan bekomme passende praktiske skrifter, som de kan læse med lyst. Jeg tilføjede i mit cirkulære en fortegnelse over de skrifter, som jeg troede kunde være mest anvendelige.

7) Jeg har ingen årsag til at klage over lunkenhed i embede hos vedkommende. De fleste præster og skolelærere ere gennemtrængte af følelser af deres bestemmelse og ville gerne virke det gode. Men på de fleste steder fandt jeg, at skoleholderne især, dog uden deres skyld og

¹⁾ Det provisoriske reglement for skolevæsenet på øerne af 10 oktbr. 1806.

brøde, vare fremmede for al god undervisningsmetode. Jeg saa mig derfor foranlediget til straks efter min hjemkomst at udarbejde et lidet skrift kaldet: »Vink for skolelærere«, trykt på min egen bekostning og uddelt gratis til alle skoleholdere i stiftet. Hensigten med dette skrift var om muligt at lede skoleholderne til at arbejde med mere hensigtsmæssighed og altså til mere nytte. For end mere at fremme ensformighed i undervisningen og så vidt det står til mig at bidrage til at opfylde Hs. kgl. maj.s nådige villie, er det, jeg har indstillet til kancelliet, at de skolelærere, som ere unge og dannelige, måtte på et par år antages her ved seminariet, dog således at skoleundervisningen i denne mellemtid ikke vorder forsømt.

17.

Biskop Boisen til kancelliet. Om hjemmedåb. D. 1 januar 1807. L. F. B. A.

Jeg giver mig den frihed i anledning af det høje kgl. danske kancellis befaling til mig af 20 decbr. angående nyfødte børns dåb med videre at give følgende betænkning:

Det er uden tvivl ligeså skadeligt for helbredden som skikket til at vedligeholde den fordom, at dåb er et væsentligt middel til saligheden, at lade børn straks efter fødselen, ofte i vinterens strengeste kulde, bringe til kirken for at vorde døbt. Denne uskik bortfalder da og nu tid efter anden og viger for den anden at lade dem hjemmedøbe, stundom af præst, men ofte af gjordemoder eller andre personer. Jeg kan efter min overbevisning lige så lidt bifalde denne misbrug af dåb. Almuens religiøsitet er i mange henseender fængslet til de udvortes kirkeskikke. Når disse tabe i deres udvortes anseelse, så svinder også let, især der, hvor ingen kundskab er, ærefrygt for religion. Man bør derfor gjøre, hvad man kan for at sikre kirkens udvortes skikke al den gudstjenstlige anseelse, som de fortjene. Men denne hensigt nås ikke, når dåben forrettes hjemme, ofte af den første, den bedste, i en urenlig stue,

stundom under støj og alarm. Hverken den, som bærer barnet, eller dette er klædt i festlig dragt. Handlingen synker ned til enhver huslig gerning og vil, sat i klasse med samme, lidt efter lidt tabe sin gudstjenstlige værdighed. Vel konfirmeres siden hjemmedåben i kirken. Men denne konfirmation anses for en tom skik, der i sig selv er unødvendig, alene for at sikre kirkens betjente deres accidenser. Denne mulige bedømmelse kan ingenlunde være gavnlig for gudstjenestens fremme, da alt, hvad der på nogen måde bærer præg af egennytte, bør være udelukt af vore templer.

[Biskoppen foreslår, at børn kun må hjemmedøbes i den yderste nød. De skulle døbes i kirken 6 uger gamle, når moderen holder kirkegang. Undladelse heraf skal straffes med mulkt.]

18.

Kancelliets indstilling til kongen i anledning af ansøgning fra pastor Grundtvig i Udby om atter at måtte forundes sit embede, hvorfra han var afskediget, og at måtte få sin søn til kapellan. D. 17 april 1811. Km. A.

Under 14 december f. å. behagede Deres majestæt efter ansøgning i nåde og med pension at entledige sognepræsten for Udby og Ørslev menigheder i Sælland, hr. Grundtvig fra dette sit embede. Bemeldte hr. Grundtvig har siden i en til kancelliet indkommet allerunderdanigst ansøgning anholdt om, igen at måtte forundes dette embede, samt at hans søn, N. F. S. Grundtvig, kandidat i teologien, måtte beskikkes ham til personel kapellan. Han anfører i denne henseende, at han, forinden han allerunderdanigst ansøgte om sin entledigelse, havde forespurgt hos biskoppen, om han kunde få fornævnte sin søn til personel kapellan, og at han først besluttede at nedlægge sit embede, da han erfarede, at dette hans ønskes opfyldelse vilde finde vanskeligheder, siden der den gang var nogle ledige kapellaner i stiftet, ligesom hans søn ej heller var ret villig til at ansøge

derom, men nu derimod inderlig ønsker at være sin gamle fader til bistand; at det i disse tider vilde falde ham besværligt at leve af den ham allernådigst tilståede pension; endelig at han i en alder af 77 år efter at have været 50 år i embede finder det meget tungt at flytte ud af den bolig, hvori han og hans gamle kone nu i 35 år have delt livets sorger og glæder. Amtsprovst Bøgh har på det varmeste anbefalet denne ansøgning.

Kancelliet vover i denne anledning allerunderdanigst at tilbagekalde i Ds. maj.s erindring, at fornævnte kand. Grundtvig har for nogen tid siden efter allerhøjeste resolution fået en irettesættelse af universitetets rektor for en af ham i trykken udgiven dimisprædiken, over hvilken af en del af Københavns præster blev ført klage. Overdreven selvtillid, ungdommelig ubesindighed og et stærkt hang til sværmeri, som fandt næring i det ensomme spekulative liv, han hidtil har ført, var kilden til den forseelse, han i hensyn til berørte dimisprædiken gjorde sig skyldig i, og da han har underkastet sig den ham derfor allerunderdanigst pålagte straf, kan denne hans forseelse efter dette kollegii allerunderdanigste formening ikke mere komme i betragtning.

Imidlertid har biskop Münter, hvis betænkning over nærværende ansøgning er bleven indhentet, ytret, at han fandt det betænkeligt at anbefale eller at fraråde sammes allernådigste bønghørelse, da han ikke véd, hvilke forestillinger kand. Grundtvig egentlig gør sig om kristendommens natur og væsen, eftersom hans nyeste skrift »Nytårsnat eller blik på kristendom og historie«, hvoraf kancelliet allerunderdanigst vedlægger det af biskop Münter indsendte eksemplar, efter biskoppens formening indeholder hel besynderlige ytringer og over alt fører den nye skoles mystiske sprog, som ikke stemmer med den sande bibelske og fornuftmæssige kristendom, og hvis udbredelse eller herredømme ej vilde være til både for kirken. Biskoppen kan derfor ikke nægte, at han har en vis ængstelighed for den tanke, at en menigheds moralske tarv og dens ungdoms

undervisning og dannelse skal være en sådan mand betrot, som selv endnu ikke synes at være kommet på det rene med sine begreber om religionen. På den anden side kan biskoppen ikke nægte, at kand. Grundtvig besidder et udmærket talent og gode kundskaber, at de erfaringer, han har gjort, kunne have formindsket hans selvtillid, og at, hvad erfaringen har lært i en del lignende tilfælde, befordring til et embede, hvorved han kunde rives ud af den fantasiverden, i hvilken han lever, og tvinges til at sysselsætte sig med genstande i det virkelige, turde være det eneste middel til at helbrede ham fra hans hang til sværmeri, ja måske selv til at redde hans forstand, som alt har været i stor fare under forhandlingerne om hans dimisprædiken ved en religiøs melankoli, der overfaldt ham.

Kancelliet er enig med biskoppen i, at det sikreste middel til at helbrede denne unge mand og muligen gjøre de ypperlige talenter, han besidder, frugtbringende for staten, er jo før jo heller at indføre ham i en praktisk virkekreds, hvor han i omgang med mennesker og i en mængde forskellige embedsforretninger, der alle kræve hans opmærksomhed, vil finde adspredelse, hans overspændte, vildledte indbildningskraft vorde nedstemt og ordnet, og lejlighed given ham til at udvikle de herlige anlæg, han besidder.

[I betragtning heraf indstilles, at past. Grundtvigs ansøgning bevilges.]

19.

Biskop Münter til kancelliet. Biskoppen ønsker at afgive 5000 rd. af sin løn til forøgelse af bisk. Balles pension. D. 31 decbr. 1812. Km. A.

Efter den tilvækst i mine embedsindtægter, som tidsomstændighederne¹⁾ have bevirket, finder jeg det sømmeligt

¹⁾ Nemlig de høje kornpriser, der fremkom ved pengenes synkende værdi. Kapitelstaksten for Sællands stift 1812 blev sat i kurant

at forøge en udgift af 6800 rd. til seminariefondet, hvoraf Hs. højærværdighed hr. biskop Balle, erholder sin pension, med 5000 rd. for året 1812. Om dette giver jeg mig den frihed allerærbødigst at underrette det kongelig danske kancelli, hvis kasserer, kancelliråd Bay skal erholde anvisning at erlægge denne sum tilligemed den årlige afgift, så snart pengene ere indkomne, efter at kapitelstaksten er sat for bemeldte 1812te års afgrøde. Jeg forbeholder mig ved næste og følgende års slutning at erklære, om jeg som nu kan forhøje den afgift, jeg har at erlægge, og i sådant fald tillige at bestemme, hvad jeg efter de grundsætninger, som hidtil have bevæget mig, anser som pligt at tilbyde, for at gøre min værdige formand sin alderdom så behagelig, som det måtte stå i min magt.

20.

Kancelliets indstilling til kongen i anledning af ovenstående skrivelse. D. 6 jan. 1813. Km. A.

Ved professor og dr. theol. Münsters udnævnelse til biskop over Sællands stift blev det tillige fastsat, at han af bispestolens indkomster årlig skulde afgive 6800 rd. til seminariefonden, af hvilken sum den forrige biskop, dr. theol. Balle for sin livstid blev tilstået en årlig pension af 5000 rd., samt desuden i fem på hinanden følgende år fra hans entledigelse i året 1808 en årlig understøttelse af 1500 rd. til afbetaling på hans gæld.

Bemeldte biskop Münster har nu i en til kancelliet indgiven forestilling andraget, at han efter den tilvækst i embedsindtægter, som tidsomstændighederne have bevirket, finder det sømmeligt at forøge den ham pålagte afgift til seminariefonden med 5000 rd. for året 1812, hvilken sum han tilligemed den årlige afgift vil udbetale til dette kollegii

saaledes: Rug 61 rd. 72 sk., byg 34 rd. 88 sk., havre 23 rd. 40 sk.; men det var bemærket, at prisen i rigsbankpenge kun udgjorde en sjettedel heraf.

kasserer, så snart pengene ere indkomne, efter at kapitels-taksten er sat for afvigte års afgrøde. Biskoppen ytrer derhos, at han forbeholder sig ved indeværende og følgende års slutning at erklære, om han som nu kan forhøje den afgift, han har at erlægge, og i sådan fald tillige at bestemme, hvad han efter de grundsætninger, som hidtil have bevæget ham, anser for pligt at tilbyde.

Ved allerunderdanigst at foredrage Deres majestæt denne sag tror kancelliet tillige allerunderdanigst at burde andrage på, at de af biskoppen tilbudne 5000 rd. må tilfalde hans formand i embedet, biskop N. E. Balle, da denne hæder-værdige olding, skønt ham senere allernådigst er tilstået et tillæg i tre år af 1000 rd. om året af justitskassen, dog endnu med familie trykkes af næringssorger, og den ham for hans mangeårige tro og udmærkede embedsførelse tilståede pension ved de forandrede tidsomstændigheder er således forringet, at den nu ikke står i forhold til, hvad den på den tid, han blev entlediget, udgjorde for ham, og dette kollegium tror derfor i dybeste underdanighed at burde indstille: at den af biskop Münster for forrige år tilbudne extraafgift af 5000 rd. til seminariefonden må tilfalde hans formand i embedet, biskop N. E. Balle.

[Således bifaldet af kongen d. 8 febr.]

21.

Biskop Boisen til stiftets samtlige præster. Beretning om det første udvidede landemøde i Maribo. D. 9 juli 1813. L. F. B. A.

Efterat ifølge den ved allernådigst reskript af 15 januar d. å. befalede nye indretning ved vort landemøde d. 7 juli tre afhandlinger vare blevne oplæste:

- 1) Fra pastor Jensen i Rødby: Et forsøg i liturgien.
- 2) Fra pastor Dau på Askø: Skal præsten umiddelbart deltage i skoleundervisningen?
- 3) Fra hr. mag. Møller i Købeløv: Om biblens studium, og desuden indberetninger fra pastoraterne i Sandby, Utterslev,

Horslunde, Karleby p. F., Sdr. Kirkeby, Dannemare i Lolland, Gunslev, Købeløv og Vesterborg, og efter at siden en komité var bleven valgt til afhandlingens og indberetningens videre bedømmelse — hvilken kommission ifølge stemmeflerhed kom til at bestå af provst Grundtvig, provst Steenstrup, dr. Bloch og hr. mag. Møller, blev følgende materier givne og antagne til besvarelse til næste landemode:

1) En sjælelære brugelig ved almueundervisningen og oplyst med passende korte fortællinger som en forberedelse til religionsundervisningen.

2) Bidrag til liturgiens forbedring, således at flere måtte dele sig i arbejdet, en udarbejde et forslag til perikoper, en anden til kollekter, en tredje en eller flere formularer til kommunionen, en fjerde en eller flere formularer til dåbens handling.

3) Hvad er årsagen til den sunkne agtelse for den offentlige gudsdyrkelse? Hvad kan religionslæreren gøre for at hæve den?

4) I hvilken ånd bør det offentlige religionsforedrag være for med rette at kunne kaldes kristeligt?

5) Hvorledes bør den første religionsundervisning være? Hvorledes bør undervisningen i religion i skolerne forberedes?

6) Er det godt, at industrianstalt forenes med skoleholdet? Dersom så er, hvorledes og på hvilken måde kan da denne forening lettest ske og føres ud?

7) Hvorledes nærer præsten i tider som disse interessen for sit kald, især for hans kald som prædikant?

8) Er præsten sjælesørger? og i hvad mening?

9) Er videnskabelighed for landsbypræsten fornøden? Og om så er, hvorfor da?

10) Hvori består den rusticisme, hvori landsbypræsten så let henfalder? og hvorledes undgås den?

11) En udvikling af tidens ånd ønskes med hensyn til præsten og hans kald.

12) Om mennesket, selv det mere oplyste, behøver åbenbaringstro?

13) Bør almuebibellæsning ønskes og anbefales? Med hvilke bestemmelser og indskrænkning? Og ifald spørgsmålet falder bekræftende ud, hvorledes fremmes den da?

14) En ny prøvelse med hensyn til de nylig opkastede tvivl mod ægtheden af Pauli første brev til Timoteus ønskedes.

Disse materier fremsættes herved til dhrr. præsters og andre teologiske mænds overvejelse og besvarelse til næste landemode; dog ligger det i sagens natur, at det står enhver frit at vælge andre materier, som kunne være af lige så stor og muligen af større interesse for forfatteren og den geistlige stand.

22.

Biskop Boisen til præsterne i Musse herred. En pastoral-skrivelse. D. 29 oktbr. 1815. L. F. B. A.

Ligesom jeg bringer Dhrr. præster i Musse herred min taksigelse for deres venskabelige modtagelse, således kan jeg ikke undlade i oprigtighed og kærlighed at tolke for Dem mine bemærkninger og følelser, som min visitats hos mig har foranlediget. Næsten i enhver kirke glæder jeg mig over menighedens andagt, over ungdommens fremskridt. Denne læste i almindelighed godt i bog, og næsten allevegne mødte mig en ungdom, hvis gode svar vidne om eftertanke og kristelig følelse. Gud velsigne og lønne enhver præst, som arbejder i hans ånd og ufortrøden stræber at udbrede Guds rige i den ham betroede menighed. Gud velsigne enhver fader og moder, som troligen står præsten bi, og som ved at opdrage deres børn til lemmer af Guds rige, ved flittigen at komme i Guds hus, ved andagt og lærvillighed understøtter ham i det møjsommelige arbejde at lede sjælen til himmerig.

Jeg hilser Dem, agtværdige brødre! med højagtelse og hengivenhed! Ligesom jeg håber og tror, at vi have allerede udrettet noget godt til Guds sags fremme, således ville vi blive ved ufortrødent at arbejde i det høje, hellige kald, os er betroet. Vort hverv gælder ikke så meget det udvortes

som det indvortes menneske, ikke så meget den nærværende som den tilkommende verden, gælder sjælens dannelse for evigheden. Hvad vi i dette kald udrette, kan ikke straks ses, kan ikke vurderes efter ord og tegn, frugterne deraf ere i stille kreds kendelige. Men og sluttes af det liv, hvormed ungdommen, af den interesse, hvormed de ældre deltage i undervisningen, af den ånd, hvormed der katekiseres i kirkerne, at der er udrettet meget godt, og at en god ånd er udbredt. Som vi have begyndt, således ville vi som Guds mænd stadigen og mandigen fuldføre vort værk.

Der føres nu og da anke over, at oplysningen er skadelig. Den anke kan stundom være grundet. Når læreren indskrænker sig ene til forstandens udvikling, til begrebernes analyse, når han tror, at det hele åndelige arbejde er fuldført, fordi han har udviklet det intellektuelle menneske, da kan oplysningen, aller helst når begreberne ere ikke halv lyse, være skadelig, danne selvrådige, selvkloge, indbildske mennesker og afstedkomme mangehånde ulykker i den åndelige verden. Når derimod det hele indvortes menneske udvikles, når vi bygge og sikre menneskets dannelse på og ved religionen, når vi frem for alt stræbe at vække religiøse følelser, da kan oplysningen aldrig være skadelig. Det er den oplysning, som vor fælles overherre og hyrde udbredte og ved sin død stadfæstede og beseglede. Didhen ville vi for Guds åsyn stræbe, og vi ville bede Gud, at han nådigen vil forlene os kraft til således at fuldføre vort værk. Det være mig tilladt at fremsætte til enhver broders bedømmelse følgende bemærkninger:

1) Det er en vigtig sag, at boglæsning i enhver menighed bringes til nogenledes færdighed og fuldkommenhed. Mit hjerte bløder, hver gang jeg møder en konfirmant, som ikke kan læse godt i bog. Hvoraf skal han for fremtiden øse? Hvorledes forøge sine kundskaber? Salmebog, bibel ere for ham lukte bøger. Når sådan konfirmant indlemmes i det kristelige samfund, hvo kan beregne følgerne deraf fra slægt til slægt? Ligesom vi derfor med yderste strenghed

ville påse, at intet barn antages til konfirmation, som ikke kan læse i bog, således ville vi gøre, hvad vi kunne, for at øvelse i boglæsning siden fortsættes. Den sædvanlige læsning under kirkekatekisationen har allerede båret gode frugter; men jeg tror, at også skriftemålet kunde afbenyttes til dette øjemed. De ældre unge måtte ved denne lejlighed læse i bog, og hvo som ikke kunde læse, ham måtte betydes, hvor sørgeligt det er ikke at kunne benytte sin salmebog, sin bibel, til opbyggelse og opfordres til at øve sig i boglæsning, indtil han atter vilde gå til Guds bord og da igen eksamineres. Måske det var lige så godt — for at undgå enhver beskæmmelse og for at kunne indlade sig i fortroligere samtale — at indbyde de unge en time før skriftemålet at møde i præstegården eller i annexerne i kirken, for at boglæsning da, som en forretning for sig, kunde undersøges. Når alt her sker i kærlighed og i Kristi ånd, så er jeg fuldkommen overbevist om, at dette middel vilde være vigtigt til boglæsnings fremme, ligesom det er muligt og troligt, at mange præster allerede have afbenyttet det.

2) Bibellæsning er et væsentligt middel til religiøsitetens fremme. Den menneskelige ånd har i den henseende gennemgået [forskellige standpunkter] og uden tvivl blev bibelkundskab for en del tilsidesat, da man indskrænkede sig til begrebernes analysis og troede ved eksempler hentede fra det daglige liv at kunne og burde oplyse dem. Vi ere sikkerlig enige med hinanden, at denne analysis bør forudgå, men også, at det indvortes menneske ikke er uddannet, fordi denne analysis er sket. Hvor det første forsømmes, der dannes sværmere, og hvor man ene indskrænker sig denne, der foredrages let ene og alene klogskabslære. Jeg mener, at begrebernes analysis burde foretages i skolerne, og at præsterne burde bygge sandheden på biblens udsagn, fordi den dog giver ubetinget sanktion, fordi den befæster i loven. Dette sidste hellige arbejde burde nok nærmest

være henlagt til konfirmationsåret. Men hvorledes fås bibler, især det Nye testamente?

Jeg nærer det håb, at det ikke vil være vanskeligt for os i konfirmationsåret at overtale forældrene til at skænke deres børn en bibel eller i det mindste et Nyt testamente, og at fattiggassen muligen kunde komme de fattige børn til hjælp. Meget formår præsten over forældrene i konfirmationsåret, og meget må han formå i så hellig en sag. Uden tvivl vilde megen velsignelse udbredes, når vi efter at have foredraget lærebogen for vore børn, gennemgik med dem de vigtigste steder af det Nye testamente, lod dem finde og opsøge i samme de religionens lærdomme, som de skulle tro. Tillige måtte en kort vejledning gives, hvorledes biblen kunde læses til oplysning, trøst og advarsel, og de steder især udmærkes, som mest forståelig kunde tjene til dette øjemed. Denne øvelse kunne vi fortsætte i vore kirkelige katekisationer som et vigtigt middel til også at beskæftige de gamle under katekisationerne og til at give dem al den værdighed, som er så nødvendig til andagtens vedligeholdelse. For mig skulde det være en sand glæde paa mine visitatser at afbenytte denne Guds bog og efter den at eksaminere ungdommen i dens religionskundskab.

Jeg er af den mening, at denne fremgangsmåde vilde være et vigtigt middel til at genvække den sande religiøsitet, og derfor gennemtrænges min sjæl af begejstring, når jeg forestiller mig, at vi derved måske kunne åbne og rense den kilde, hvorafter dog i grunden al fædrelandskærlighed, alle moralske og borgerlige dyder rinde.

Til slutning må jeg bede mine brødre, at de ingenlunde vilde anse, hvad her er skrevet, som en regel, en rettesnor. Hvad der er passende i én menighed, er det måske mindre i en anden. Enhver ville bedømme denne min skrivelse åndeligen og læse og bedømme den med samme kærlighed, hvormed den er affattet. Mit eneste ønske er at fremme kristelig oplysning, at befæste blandt mine

medmennesker tro, håb og kærlighed, og jeg er med tak til Gud overbevist om, at enhver af mine medbrødre deler dette ønske.

23.

Biskop Boisen til Biskop Münter. Betænkning over udkastet til biskoppernes epistola encyclica i anledning af reformationsfesten 1817. D. 9 august 1817. L. F. B. A.

For udkastet til epistola encyclica, som Ds. højærværdighed har behaget at tilsende mig, er jeg Dem meget forbunden. Jeg har gennemlæst det med tilbørlig opmærksomhed og finder, at det indeholder rigtige til øjemedet svarende synspunkter. Ligesom jeg glæder mig over det hele, således vil De som sandhedens og min ven kærligst tillade, at jeg gør Dem opmærksom på indholdet af § 4.

Her savner jeg den kærlige, liberale, humane ånd, der ellers præger hele brevet, og efter sagens natur bør i ét og alt være dets tendens. Når her siges: omne solidum fundamentum deest¹⁾ osv., kastes da ikke derved skygge på seminarierne og middelbart tillige på deres lærere? Hvad må man dømme om instituter, hvor al grundighed savnes? Gerne vil jeg tilstå, at grundig videnskabelig undervisning med hensyn til religionen ikke finder sted, at den treårige kursus er dertil lige så lidet tilstrækkelig, som skolelærernes egentlige bestemmelse udfordrer den. Men når der tages stadigen hensyn til den sidste, som er at undervise børn i boglæsning, regning, skrivning, bibelhistorie, og hvor skolevæsenet har gjort større fremgang, i fædrelandsk historie og geografi samt retskrivning, når overvejes, at den egentlige katekisation over religionens guddommelige sandheder bør, som jeg stedse har ønsket, være overladt til præsten, så tør jeg nok spørge, om ikke seminaristen i almindelighed vorder grundigt undervist i de kundskaber,

¹⁾ I håndskr. står decet, hvad dog vistnok er en afskriverfejl.

han som skolelærer behøver. Med den inderligste agtelse for mine trofaste medarbejdere her ved institutet, med uindskrænket tillid til kongens, så vel mundtlig som skriftlig flere gange ytrede dom, tør jeg beråbe mig på mine tolv-årige erfaringer, og kan fremstille fra dette seminarie seminarister, der med hensyn til deres væsentlige bestemmelse har grundige kundskaber. Enkelte undtagelser kan ikke komme i betragtning; ti når disse skulde gælde som bilag til en almindelig dom, vil nok intet institut, det være akademiet eller seminarierne, kunne bestå og udholde prøven.

Er det aldeles passende i en så festlig anledning, hvor Danmarks biskopper under Hs. maj.s autorisation offentlig fremtræde for i grunden at indbyde til den kærlighedens og fredens ånd, der i alle dele karakteriserer protestantismen, at betragte disse institutioner, hvis lærere for en stor del arbejde gratis med megen opofrelse og anstrengelse, fra en mindre fordelagtig side uden at kunne dokumentere eller at dokumentere anken. Ti det er dog umuligt for samtlige biskopper at have tilstrækkelig kundskab om ethvert seminarium og om dets ånd, og følgelig er dommens dokumentation lige så umulig. — Når endvidere anføres: »Inde fit, ut magna parte prænotionum neglecta, historica magis quam philosophica fide amplectantur veritates, quas edocentur, et sibi suisque opinionibus nimium quantum tribuant, et ubi ad tractandam religionis doctrinam accesserint, nonnunquam spretis iis, quæ majorum statuit, potensque commendavit fides, nova moliantur, altoque supercilio spectent sacrorum ministros, si qui, veteris dogmatum formæ tenaces, novam istam doctrinam admittere nolint» — så dølger jeg ikke — ti hvi skulde jeg dølge noget for den hæderligste mand, jeg kender, at denne dom har på samtlige seminariers, seminarielæreres, på samtlige skoleholderes vegne krænket mig indtil sjælen. Kan dette siges om alle? og om det kunde siges, bør det da ikke med uimodsigelige grunde dokumenteres? Dersom vi vilde gøre gejstligheden de samme bebrejdelser, visselig,

den vilde enstemmig kræve de kraftigste beviser. Har skolelærerne ikke samme rettigheder?

Men vel ved jeg, der var en tid, da misforstået frihed i den politiske verden fremavlede også i den moralske, i den religiøse, ikke frihed, men tøjlesløshed; den gang var måske anken grundet; der er måske endnu hist og her enkelte — i den stand så vel som i enhver anden —, der er uforstandige nok til med — grundet eller ugrundet — ringeagt at se ned på sin præst. Men den først benævnte tid er, Gud være lovet, ikke mere. En religiøsere ånd hersker alle vegne og har også forædlet vore seminarier? Skal da de nuværende skolelærere bøde for deres formænds synder? Skal hele standen bringes i vanrygte, fordi den tæller enkelte vanslægtede?

En ædel liberal overbærelsens ånd udmærker dette brev. Katolicismen omtales i højeste måde mildeligen. Men så meget mere synes mig den hårde dom om vore skolelærere at kontrastere. Hvad vil brevet i denne form udrette? Det får al optænkelig autoritet, og fremlagt, måske bifaldet, af Hs. maj., autoritet indtil lovkraft. Det skildrer skolelærerne for en del som vantroende nyhedsprædikanter, som genstridige, stolte mennesker. Hvor vil det ikke bedrøve, nedslå de bedre skolelærere! Er det ikke at befrygte, at det lettelig vil kunne svække hos en del lærere den iver, den kærlighed, der er så nødvendig, for at manden kan varetage sit møjsommelige kald med kraft og held? Vil det ikke give den uforstandige, den ukærlige, den hierarkiske præst — ti der er jo svage mennesker i enhver stand — medhold, bestyrke ham i hans urigtige fremgangsmåde og derved muligen foranledige en ånd aldeles fremmed for kristendommen.

Tidernes besværligheder, dagenes vekslende mening synes for en del at have svækket interessen for skolevæsenet. O! hvor det skulde smerte mig, dersom det ellers så kærlighedsfulde brev skulde tvært imod forfatterens ædle hensigt give anledning til end mere at svække den og at

sætte skolelærerne, der så højlig behøve nationens tillid, i et ufordelagtigt lys!

Ædle, højst agtværdige mand! læs denne min skrivelse med samme kærlighedens ånd, hvormed den er affattet. Jeg har skrevet, fordi jeg troede at burde gøre Deres højærværdighed opmærksom derpå. Deres ædle karakter er mig borgen for, at De vil værdige mine tanker Deres hele opmærksomhed, og Deres fromme hjerte forvisser mig om, at De ikke vil foranledige eller tillade en eneste linie i denne skrivelse, der skal gælde fra slægt til slægt og for ufødte slægter indeholde vidnesbyrd om den nærværende — der kunde krænke, uhørt fordømme vore medarbejdere i Guds kirke og svække den kærlighedens ånd, der er brevets tendens. Tillad til slutning, at jeg vedlægger til Deres godhedsfulde bedømmelse nogle vink, hvorledes jeg tror, at præsterne i denne henseende burde tiltales. Det er min uforgribelige formening; bedøm den i kærlighed, og vælg deraf, hvad De måtte finde passende. I al fald ville Ds. højærværdighed værdige mig Deres kærlighed, som jeg med dybeste højagtelse er Deres højærværdigheds ærbødigste

P. O. Boisen.

Disse vink ere:

- 1) Meget er gjort for skolevæsenet.
- 2) Mange brave mænd have med opofrelse og anstrengelse arbejdet og arbejder for at danne lærere for skolerne.
- 3) Vi erkende med glæde, med dybeste ærefrygt for vor allernådigste konges landsfaderlige omsorg, med tak til Gud det meget gode, der allerede er gjort.
- 4) Vore instituter have leveret mange brave, værdige mænd.
- 5) Men seminaristen trædende ud af seminariet er endnu ung og uerfaren, og intet institut kan give ham den erfaring, den modenhed, som alder og skæbne plejer at give.
- 6) Den unge mand behøver en rådgiver, en vejleder.

7) Præsten vil være det, ligesom han er hans nærmeste foresatte.

8) Han komme ham til hjælp med sine flere kundskaber, vejlede ham med sine erfaringer og fremfor alt befæste hos ham det religiøse sind, der er grundvolden til alt, hvad der er godt.

9) Han være hans åndelige fader og fuldføre med faderlig bistand, hvad der på seminariet var begyndt, men i den korte tid af tre år ikke kunde fuldføres.

10) Den taknemlige skolelærer vil lønne ham med et lydigt, lærvilligt sind, og der skal i skolen være lagt en grund, hvorpå præsten, menighedens sande sjælesørger, kan bygge videre til Guds riges forherligelse.

11) Måtte dette ske allevegne i ånd og sandhed!

12) Et taknemligt fædreland, en oplyst slægt skal vel-signere den i Gud arbejdende præst og skolemanden, der modnes til en herlig Guds mand under præstens faderlige vejledning.

[Det omtalte sted i biskoppernes epist. encycl. kom til at lyde således (s. 12): *Ast quum singulis erudiendi rationibus, qvæ est omnium rerum humanarum conditio, insint nævi atqve defectus ei peculiare, neqve il facile tollendi, nil mirum, si et in seminariis futurorum ludi-magistrorum institutioni dicatis nonnunquam observentur. Rudes enim et prævia disciplina destituti plerumqve introeunt alumni. Fundamenta omnia ponenda sunt brevi tempore intra triennii limites coercito; unde vix vitari poterit id incommodi, ut apud haud ita paucos memoria magis excolatur, qvam ceteræ animi facultates, istiqve, nisi seminariorum præfecti principiis serio obstant, haud satis modeste de semetipsis sentiant. Accedit vero, et qvod maxime notandum, hosce juvenes, ubi e seminariis cum testimonio publico dimissi, officio scholastico admoventur, omni fere destitutos esse experientia, non in istis qvidem scholis, sed diurno labore, rerumqve longiore usu acqquirenda. Qvam ob rem, quum tantopere indigeant monitoribus, qui pios sensus perpetuo alant firmentqve et præcepta, qvæ in seminariis acceperunt, ipsis sedulo inculcent, ne sensim in oblivionem veniant, eaqve amplificent, usumqve quum doctrina tum exemplo ostendant, omne studium vobis, carissimi fratres, impendendum erit in continuanda ista institutione, in erudiendis et manu quasi ducendis ludorum magistris. Ex qua vero cura et paterna sollicitudine lætissimos videbitis, ipsiqvi percipietis fructus. Ita enim efficietur, ut in omni suo munere gerendo vestris monitis obtemperant,*

ut modesti agnoscant, quid valeant humeri, quid ferre recusent, ut sinceræ pietatis sensu acti vitam degant vere Christianam, et virtutum exemplum aliis præbeant; ut in institutione juventutis Ecclesiæ Evangelicæ mentem perpetuo servant, et religiose custodiant doctrinæ Christianæ decreta in libris doctrinalibus publica auctoritate constitutis exposita; ut denique in honorifica illa, atque utilissima, licet ea inferioris sit ordinis, statione, quæ adsignata illis est, id tantum agant, spirent, anhelent, ut elementaris religionis veritates puerorum animis rite instillent, docendoque discant, et vobis magistris, in arte catechetica indies proficiant].

24.

Stiftsøvrigheden i Lolland-Falsters stift til kommissionen for oldsagers opbevaring om at intet mærkeligt var fundet ved Maribo kirkes restauration. D. 1 maj 1819. L. F. B. A.

Efter at vi have pålagt kirkeinspektionen i Maribo at underrette os om, hvad mærkeligt der måtte forekomme under kirkens reparation, har den tilstillet os indlagte gravminde, som var udhugget i en sten over grevinde Ulfeldts grav, med bemærkning, at det var det eneste historiske monument, som fandtes i kirken. Ligeledes indberettede den, at der ingen oldsager fandtes, og af kirken intet arkiv er bevaret, som kunde meddele noget lys over, hvilke kunstsager kirken i oldtiden måtte have ejet, som kunde være historien til nogen nytte.
